

УДК 633.18

**ПРО ПИТАННЯ ВИРОЩУВАННЯ І ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ
РИСОСІЯННЯ НА ХЕРСОНЩІНІ**

О.П. ГОНТАР – начальник обласного управління АПК,
м.Херсон

Рис – ціна зернова культура Землі. Його зерном харчується більше половини людства.

За даними міжнародної комісії по рису при ООН рівень його виробництва сьогодні забезпечує тільки 60 відсотків потреби. Ось чому всі європейські країни, де кліматичні умови забезпечують отримання стабільного врожаю рису, роблять все можливе щоб мати його свій.

З тридцятих років намагались зробити це й на Україні, але змог отримати перші врожаї рису тільки в 60 роки, коли були виділені кошти і побудовані рисові системи на землях, які в основному не використовувались із-за засолення.

З тих пір Україна, виробляючи до 200 тисяч тонн рису практично повністю забезпечувала себе цим цінним продуктом харчування, займаючи перше місце по врожайності серед європейських країн.

Перші 17 тисяч гектарів рисових систем були побудовані на Херсонщині, що дозволяє виробляти до 45 тисяч тонн рису. Сьогодні область виробляє його в межах 6 тисяч тонн, або щорічно втрачається 86 відсотків від досягнутого при внутрішній потребі 16-17 тисяч тонн.

Причина одна: звинувачення в тому, що вирощування рису наносить шкоду оздоровчим властивостям заток Чорного моря через хімічне забруднення навколишнього середовища гербіцидами. Спираючись на це вийшло ряд постанов про переведення його вирощування на безгербіцидну основу з 1990 року, що й сприяло до, практично, загибелі галузі.

Але це рішення породило нові проблеми: руйнуються дороги рисові системи, земля вторинно засолюється, а спеціалізовані рисові господарства практично банкрути, втрачаються кадри, спеціальна техніка для рисосіяння.

Тому, згідно відповідного наказу перед Дослідною станцією рису в 1988 році було поставлено завдання об'єднати зусилля вчених в країні наукових центрів для того, щоб визначити дійсний стан хімічного забруднення заток, долю вини рису в цьому, знайти шлях поєднання розвитку рисосіяння і курорту в регіоні, як це ро-

битися в цілому світі; за рахунок відпрацювання нової технології, сортів рису, пошуку рисових систем нового типу.

З 1990 року в дослідженнях прийняли участь:

– лабораторія аналітичної хімії інституту захисту рослин УААН;

– лабораторія водоохоронних заходів в сільському господарстві Українського наукового центру охорони вод Мінекобезпеки;

– лабораторія Херсонської ОблСЕС Мінздоров'я;

– лабораторія кафедри комунальної гігієни Київської медичної академії Мінздоров'я і інші наукові заходи.

Сьогодні дослідження підходять до завершення і вже можна дати відповідь на ряд важливих питань, використовуючи наукові звіти цих установ.

Дослідження показали, що дійсно, при використанні старої технології мало місце забруднення навколишнього середовища. Головна причина не тільки в використанні пестицидів стійких, з великим навантаженням, від яких давно відмовились за рубежом, внесення їх авіацією, а й відношенні самої людини в ті роки до навколишнього середовища, коли практично не мала ціни вода, та й засоби захисту. Нажаль, ніхто не ніс відповідальність за їх витрати, допущені порушення.

Тому не рисосіяння винне в забрудненні навколишнього середовища, а людина, її відповідальність, свідомість.

Підкріпленням цього є такі дані. По даним комісії ООН на 85 відсотків посівних площ рису використовуються засоби захисту. Розміщені вони й в курортних регіонах (Японія, Італія, США), але тільки в деяких рисосіючих країнах СНГ виникли такі протиріччя, тому що так виховувались землекористувачі.

На землях Дослідної станції рису перевірялась нова технологія вирощування рису з застосуванням засобів захисту нового покоління наземним способом внесення на великій площі.

За 5 років вищезгаданими лабораторіями при застосуванні цієї технології не виявлено пестицидів ні в дренажних водах, ні в затоці та зерні, що підтверджує світову практику – рисосіяння і курорт можуть співіснувати без шкоди один одному.

Все залежить від людини, а не культури. Заходи, які вживає сьогодні уряд:

– закон про пестициди, водний кодекс, плата за природні ресурси направлені на те, щоб побудити людину дотримуватись певних вимог по збереженню навколишнього середовища.

Широке кулінарне використання рису пов'язане з його високою харчовою цінністю, калорійністю, засвоєнням. Тому він широко ви-

користується в світі як дієтичний продукт харчування. І це значить, що він придатний для харчування людей любого віку.

Наш Херсонський рис оцінений ринком, людьми як самий високоякісний. Але це завдяки сорту і ґрунтокліматичним умовам регіону. Тому згідно розробленої програми "Екологія 2005" розглянута і програма по розвитку рисосіяння в області з урахуванням вирішених екологічних проблем при його вирощуванні і поставленого завдання по створенню сировинних зон для виробництва продукції дитячого харчування.

Площа расових сівозмін по області становить 17826 га, в тому числі по Скадовському районі 7014 га, відповідно Каланчацького 7896 га, Голопристанському 2910 га.

Цілком зрозуміло, що вирішення загальних екологічних проблем в регіоні рисосіяння неможливе без врахування агроєкологічних і економічних проблем при зміні господарювання на цих зрошуваних системах.

Тому при прийнятті рішення необхідно було врахувати те, що всі рисові системи, розміщені від м.Скадовська вздовж побережжя до границі з Республікою Крим на землях солонцевого комплексу в Приморській частині стародавньої надпойменої тераси Нижнього Дніпра.

Ці землі практично були малопродуктивними і не використовувались для вирощування сільськогосподарських культур із-за великого рівня їх засолення. І тільки завдяки промивному режимові, застосуванню хімічних меліорантів в комплексі з іншими заходами підвищилась родючість цих земель. Дослідження показало, що припинення вирощування рису в цьому регіоні приведе до вторинного засолення рисових земель, а відсутність дренажу до їх заболочення.

В цій зоні як правило, розміщені спеціалізовані рисові господарства з великою питомою вагою рисових сівозмін в загальній ріллі. Тому, при прогнозуванні перспективи розвитку рисосіяння необхідно було враховувати й економічні та соціальні проблеми господарств при зміні їх в господарській діяльності.

При відпрацюванні рекомендацій по розвитку рисосіяння в області з врахуванням вимог по забезпеченню екологічної рівноваги в регіоні, враховувались не тільки відмічені агроєкологічні, економічні та соціальні проблеми, але й наміри керівників районних держадміністрацій та господарств; тобто підняті питання узгодження з товаровиробниками.

Концепція розвитку рисосіяння на 1998 і послідуочі роки з нашого погляду наступна:

1. Використання рисових систем.

Враховуючи ґрунтово-геологічні та гідрологічні умови рисових земель, особливості Джарилгацького заливу, зконцентрованість оздоровчих закладів, повністю припинити рисосіяння в регіоні від пгт.Лазурне до м.Скадовська в господарствах, які мають рисові системи. Це СП "Комсомольське" – 775 га, "Молодіжне" – 581га, "Україна – 876 га. Всього -2132 га. Ці рисові системи поступово необхідно реконструювати під звичайне зрошення для вирощування інших сільськогосподарських культур. По області залишиться 15094 га рисових систем, в тому числі:

- по Скадовському району – 4882 га
- по Каланчацькому району – 7896 га
- по Голопристанському району – 2910 га

2. Використання рисових сівозмін і технологій вирощування рису.

В зв'язку з переорієнтацією на перспективу в Херсонській області на виробництво продукції для дитячого харчування вздовж побережжя Чорного моря і заток не залежно від відстані до Краснознам'янського каналу; більшість рисосіючих господарств повинні перейти на безгербіцидну технологію вирощування рису.

Для ефективного використання рисових систем в такому напрямку структура посівних площ в сівозмінах повинна буди:

- площа посіву рису – 30-35;
- багаторічні трави – 40-45;
- меліоративні поля – 20-30.

Це дасть можливість під безпестицидну технологію виділити 11658 га сівозмінної площі, в якій 3300 га буде відведено під посів рису.

При суворому дотриманні технології це забезпечить виробництво 2,5-3 тонни рису-сирцю з гектара, в цілому по області до 10 тис.тонн, яка буде використовуватись для розроблення продукції для дитячого, харчування.

3. Впровадження безпестицидної технології на великій площі потребує вирішення цілого ряду організаційних і технологічних питань, але одним з самих важливих є забезпечення насінним рисосіючих господарств, необхідній кількості конкурентноспроможних до хвороб і бур'янів сортів.

Дослідження, підтверджені практикою, показали, що при безгербіцидні технології питома вага сортооновлення насіння високих репродукцій повинна вдвічі перевищувати норматив, або досягати 15-16% від загальної кількості насіння. Так, наприклад, навіть спеціалізовані рисові господарства, які вирощували рис по безгербіцидній технології, порушили цей науково-обґрунтований норматив і,

як результат, мають засміченість товарного рису червоними формами, які знижують кількість і якість рисової крупи до 50%.

Тому при поставленому завданні на вирощування дієтичного рису в обов'язковому порядку створюється система насінництва в області без якої не можливо забезпечити вирощування дієтичної продукції. Під неї буде відведено 4636 га сівозмінної площі в господарствах з високим технологічним рівнем і відповідальністю за дотримання екологічних вимог.

Це господарство: Дослідне станція рису – сівозміна площа 1250 га – виробництво оригінального насіння.

КСП "Зоря" Скадовського району – 1976 га – виробництво насіння першої репродукції.

КСП "Жовтневий" Каланчацького району – виробництво еліти і першої репродукції.

В цих господарствах повинна застосовуватись нова технологія вирощування рису з застосуванням засобів захисту екологічно безпечними препаратами нового покоління наземно.

Багаторічна перевірка використання цієї технології на великій площі підтвердила її екологічну і технологічну надійність.

Ці господарства розміщені за межами розташування оздоровчих закладів, будуть працювати під контролем природоохоронних організацій, використовуючи нові технологічні і екологічні вимоги, тому не будуть негативно впливати на навколишнє середовище.

Розрахунки по виробництву насіння високих репродукцій цими господарствами по сортам і в кількості зроблені.

4. Питання реконструкції рисових систем.

При підтриманні основних напрямків використання рисових систем за цільовим призначенням на їх реконструкцію згідно розрахунків потрібно наступні кошти (дані Укрдипроводгоспу за 1993р.).

– під реконструкцію рисових сівозмін під звичайне зрошення підлягає площа 2132 га.

Капіталовкладення на 1 га – 17952 грн.

Всього необхідно витрат на реконструкцію – 36274 тис.грн.

– під реконструкцію старих рисових систем, які вкрай потребують оновлення, на закриту чекову систему з повторним водовикористанням підлягає площа 12 тис.га.

Витрати на 1 га становлять – 19920 грн.

Всього потрібно коштів – 203040 тис.грн.

Прогнози показують, де рисові системи 60-х років будівництва, і які вже декілька разів себе окупили, зможуть проіснувати не більше 5-6 років з поступовим зниженням їх ефективності. Після цього їх подальша експлуатація без реконструкції не можлива. Тому, як

що не буде вирішене питання реконструкції, рисівництво в області практично буде припинено.

5. Економічна ефективність вирощуванню рису, для дієтичного харчування.

Рис – затратоємка культура. Для заохочення товаровиробника в вирощуванні дієтичного рису, дохідність його повинна бути не нижча ніж по звичайній технології. Розрахунки показують, що якщо кінцеві економічні показники прийняти на рівні двох технологій; то рисівнику необхідно доплачувати на кожному гектарі 450 грн. Умовно це те, що він втрачає при безпестицидній технології. В цілому за всю площу 3300 га необхідно дотувати коштами – 1480 тисяч гривень щорічно.

Зрозуміло, що цей показник не стабільний. Він залежить від врожайності рису, ціни на дієтичний рис і інші показники.

Але необхідно враховувати те, що збитковий рис ніхто вирощувати не буде.

Якщо раніше однією з причин зменшення площ посіву рису були, в основному, екологічні проблеми при його вирощуванні, то сьогодні маємо екологічно надійну технологію, яка не тільки перевірена на великій площі, а й отримано позитивну експертну оцінку.

Незважаючи на це, область продовжує не тільки втрачати цінний продукт харчування, але й ріллю, яка раніше давала 50-60 ц/га рису, рисосіючі господарства збиткові, тому не мають коштів підтримувати необхідний технологічний рівень вирощування цієї культури. Аналіз показує, що основною причиною практично знищення галузі в області на фоні загальних економічних проблем для всіх інших не рисосіючих господарств, є помилкове непомірне оподаткування рисосіючих господарств окремими видами податків.

Так, якщо витрати на оплату за використання поливної води на 1 га для озимої пшениці становить в межах 17 гривень, то для поливу рису – 170 гривень, або в 10 разів більше, в той же час коли цінова різниця між ними тільки в 2,5 рази.

По цьому питанню ми звернулися в Кабінет Міністрів з проханням переглянути плату за використання водних ресурсів для рису і просимо нас підтримати, тому що плата за поливну воду як за природний ресурс на невеликій площі посіву рису, які збереглися в області, не вирішить економічних проблем, але це буде великою підтримкою для рисівників.

І на закінчення декілька слів про створення 2-х кілометрової безгербіцидної санітарної зони вздовж побережжя, що також цікавить нас і людей.

В цю зону тільки в трьох районах області ввійшло понад 20 тисяч земель господарств і фермерів. І до тих пір поки на рівні країни не буде вирішене єдине питання дотації за недобір, або знищення всього врожаю від хвороби, чи шкідників землевласникам, а ця доля десятків тисяч людей, буде продовжуватись сьогоднішній хаос, коли дехто захищаючи від загибелі свою працю підпільно захищає рослини, але є і більшість таких, які з надією чекають, коли ж буде справедливо вирішене це питання, по декілька років на отримуючи заробітну плату, сидючи, як прийнято говорити, по вуха в боргах. Так наприклад, рис можливо вирощувати по безгербіцидній технології. Але це не більше 15-20 ц/га, в окремі роки він може повністю загинути.

Рівень такої врожайності покриває тільки 30 відсотків понесених на вирощування витрат. Виникає питання, а що ж робити далі виробнику без підтримки країни в таких умовах? Мова йде не тільки про рис, а й інші культури.

Тому пора кінчати з цією невизначеністю і приймати відповідне рішення. Сьогодні це питання пущене на самоплив, від чого тільки наноситься велика шкода.

Від імені вчених, які ці роки займались вивченням проблеми рисосіяння, обласної адміністрації ми просимо використати всі дослідження і висновки наукових установ країни, світової практики для підтримки розвитку в області цієї невеликої галузі з урахуванням особливостей регіону, не допускати повторення помилок подібних знищенню садів, виноградників і тому подібному, бо знищення галузі не вирішить проблеми, а ще більше породить нових, і це ми вже бачимо аналізуючи тільки деякі проблеми рисосіяння.

УДК 167:633.18

РЕЗУЛЬТАТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ТЕХНОЛОГИЙ ВЫРАЩИВАНИЯ РИСА

**И.И. ШАПАР – зав. отделом технологии, Опытная
станция риса УААН, г.Скадовск**

Начало научно-исследовательских работ по разработке и совершенствованию технологий возделывания риса на станции относится к 1961 году, т.е. еще до ее реорганизации в специализированную рисовую станцию и до введения орошения и строительства оросительных систем. В этом году сотрудником тогда еще Скадовской опытной станции УкрНИИОЗа Б.И.Лактионовым были заложены